

Віра Мелешко

ВІЙНА ОЧИМА НЕОІМПРЕСІОНІСТА: ОПОВІДАННЯ ЛЮБОВІ ПОНОМАРЕНКО

У статті йдеться про новий твір відомої письменниці з Полтавщини Любові Пономаренко – оповідання «Ненароджені», надруковане в першому числі газети «Літературна Україна» за 2015 рік. Подано короткі відомості про Л. Пономаренко як знану мисткиню, котра тяжіє до неоімпресіоністичної манери епічного письма. Проблемі неоімпресіонізму Л. Пономаренко на сьогодні присвячене лише одне дослідження, на яке почасти спирався авторка студії. У пропонованій публікації оповідання «Ненароджені» проаналізовано передовсім з позиції його часово-просторового виміру та взаємодії між персонажами; окремо мовиться про заголовок і кінцівку твору «Ненароджені» як найповніше свідчення неоімпресіонізму письменниці.

Ключові слова: Любов Пономаренко, оповідання, неоімпресіонізм, часово-просторовий вимір, лексика твору.

У першому числі «Літературної України» за 2015 рік надруковано оповідання Любові Пономаренко «Ненароджені» [№ 1, с. 9], у якому авторка порушує проблему зв'язку між минулим і теперішнім, прагнучи художньо довести, що все в житті взаємозумовлене, зокрема й війна і мир, любов і смерть.

Л. Пономаренко – письменниця знана; один із її творів («Гер переможений») уведений до шкільної програми. Бібліографічний довідник «Сучасні письменники України» повідомляє: «Пономаренко Любов Петрівна народилася 25 травня 1955 р. в с. Іванківці Срібнянського району Чернігівської області <...>. Авторка збірок оповідань та повістей: „Тільки світу” (1984), „Дерево облич” (1999), „Ніч у кав'ярні самотніх душ” (2004), „Портрет жінки у профіль з рушницею” (2005), „Помри зі мною” (2006)...» [5, с. 373–374].

Від 1987 року мисткиня мешкає на Полтавщині. Учителювала в Староіржавецькій середній школі Оржицького району (1987–1990); працювала в редакціях газет «Оржиччина» (1990–1993), «Гребінчин край» (1994–1999); із 1999 р. – власним кореспондентом газети «Зоря Полтавщини». Нині письменниця живе в м. Гребінці.

Таким чином, Любов Пономаренко з повним правом можна вважати представницею літератури рідного, полтавського, краю.

В анотації до книги «Сине яблуко для Ілонки», яку Національна спілка письменників України у свій час висувала на здобуття премії імені Тараса Шевченка, читаємо: «Любов Пономаренко – одна із яскравих і самобутніх українських письмен-

ниць, неперевершений майстер неоімпресіоністської (курсив наш. – В. М.) новели. Її проза – це проза вразливого і зрячого серця, проза яскрава, густа, образна, лаконічна і вишукана за формою. На кращих новелах Любові Пономаренко лежить і світиться виразна й переконлива ознака талановитості авторки, її своєрідного світобачення і світосприймання. Це сине диво української новелістики» [3, с. 2].

Про неоімпресіонізм Л. Пономаренко мовить і Володимир Кузьменко: більше уваги приділяючи змістові збірок та окремих творів сучасної авторки, дослідник усе ж підкреслює, що її мала проза – це речі «з небуденною внутрішньою напругою та енергетикою» [1, с. 7].

За нашим переконанням, твір «Ненароджені» також тяжіє до неоімпресіоністичного письма.

Художній матеріал оповідання викладено від імені «Я-оповідачки», яка водночас – і його героїня. Як оповідач вона акцентує на зовнішніх чинниках подій – ознаках теперішньої війни; портрети тітки, точніше – визначальних його рисах, що відбили вчительський фах Варвари; на атрибутах «прибульця», саме тих, які вказують на його безпосередню причетність до АТО. Тут доречно процитувати науковця: Любов Пономаренко «є майстром густої акцентованої подробиці» [1, с. 4]. Як персонаж – зосереджена на зв'язках між минулим (минуле оживає в її довільних спогадах) і сучасним (воно зумовлене минулим), на конфлікті між коханням-пристрастю та зразковою школою, між почуттям гніву-ненависті («Я зненавиділа Віктора...») і почуттям любові-пам'яті («І тільки пір'їна, як була, так і залишилася на своєму місці»). «Я-оповідачка» на рівні персонажа до кінця твору залишається непоіменованою. Певно, для авторки, котра віддала свій голос оповідачеві, важливішим був внутрішній світ героїні, її чуттєве сприйняття світу.

У творі можна виокремити кілька *часово-просторових вимірів*.

1. Зовнішній головний, у межах якого відбуваються основні події; хронотоп «тут і тепер». «Тут і тепер» – це Україна нашого часу, що її Л. Пономаренко означає через такі художньо-змістові модули: «З початку війни...» (вжито двічі), «мов з кулемета», «каски та бронезилети», «танки та бетеери», «біженці», «озброєні вояки», «статус переселенців», «йде ротація», «берці», «волонтери» тощо. Авторка дає зрозуміти, що ці «тут і тепер»

– не цілісні: вони розділені на Схід, де, з одного боку, «щодня ллється кров патріотів», а з другого – «терористи розстрілюють школи і дитсадки», та інші частини України, де «лише чути, як військові літаки свистять у небі...», де «поки що немає чого боятися».

Схід у творі має свої «позивні»: «ДНР», «ЛНР». Новітні аббревіатури під пером Л. Пономаренко набувають символу розбрату та обману. Територія іншої України – то, наприклад, Сіверська земля: «Тут, на Сіверській землі», – каже мисткиня. Географічна назва, як бачимо, з давніх часів (Сіверська земля (*Сіверщина*) – історична область, колись зародження Київської Русі. Нині регіон Сіверської України займає територію в межах Сумської та Чернігівської областей). Уживаючи поруч топоси новітньо-аббревіатурні й традиційно-етнографічні, письменниця усвідомлено наголошує на перехідності, тимчасовості куцих і хижих «ДНР»-«ЛНР».

2. Зовнішній додатковий, пов'язаний із домом у передмісті, де «не вимикається радіоприймач», де «щоранку <...> газети з яскравими об'явками», де регулярно переглядають «ТСН», бо – війна, і де зараз мешкають тітонька Варвара та її гостя – племінниця, котра приїхала на тітчин виклик-телеграму. За зримими реаліями, нині – осінь, адже «оппадають жоржини», а «шовкова трава розляглася на тротуарну плитку», вечір: «при світлі торшера», «вмикає велике світло».

Якщо перший хронотоп побудований на протиставленнях: патріоти – терористи; «Безногі і безрукі юнаки піднімаються в госпітальних палатах і бажають повернутися на фронт» – генерали, які «зливають військові таємниці», та міністри, котрі «закупляють липові форми й бронезилети»; раритетна зброя української армії – російські «Гради» і «Буки», то другий – на схожості-спорідненості: мешканки дому «обидві – одинокі», колись давно тітонька «заразилася» від племінниці коханням, а та «підхопила її самотність»;

3. Внутрішній. У його основі лежить спомин головної героїні-оповідачки, який бере початок від «Коли мені минуло шістнадцять...», або від «двадцять років тому», або «Тоді, в десятому класі». Центр цього хронотопу – кохання, свідок його – «молодий сніг», а символ – пір'їна синички, схована на довгі роки за шалівкою. Коло, окреслене навколо центру, заповнене спомином-повідомленням про переїзд героїні до тітки («тітка привезла мене сюди <...>, де я мала отримати добру науку та срібну медаль перед вступом до вишу»), про кохання тітки до теслі («Варвара <...> закохалася на тридцять сьомому літі»).

Провідні складники внутрішнього хронотопу оповідання Л. Пономаренко – теж контрастні: «мій одноліток Віктор», «слухали, як шелестить сніг», «полум'я пристрасті» – «кохання закінчилося об-

валом», «Варвара <...> змусила мене позбутися ще ненародженого „хлопчака“».

«Зв'язківцем» між зовнішніми і внутрішнім часопростором оповідання виступає реально-ірреальний «той, непроханий, у камуфляжі». Читач спостерігає постійну зміну теперішнього (безпосереднє споглядання й миттєві враження) та минулого (два «блоки» із життя героїні двадцятилітньої давнини) часів, і в певний момент цієї зміни помічає, як реальний світ набуває ірреальності. Процес переходу в інший вимір відбувається, на нашу думку, інколи всупереч одному із «законів» неоімпресіонізму: у творах неоімпресіоністів «втрачено матеріальність у переданні реальних явищ» [4, с. 69]. У Л. Пономаренко, навпаки, ірреальні явища матеріалізуються, набувають зримих обрисів. «Той...» на ногах має «новісінькі берці», на обличчі – маску, говорить «грубо і владно». Звістка, яку він приніс, теж матеріально вмотивована: «непроханий» повідомляє про загибель Віктора на східноукраїнському фронті.

Ми вже говорили про неоімпресіоністичність прозописьма нашої землячки. Нам видається, що Л. Пономаренко, подібно до живописців-неоімпресіоністів, прагне «надати методичності прийомам розкладання складних тонів на чисті кольори» [4, с. 69]. Стовідсотково підтверджує зауважене нами навіть одне речення з «Ненароджених» – своєрідна самохарактеристика-самопредставлення героїні: «І я, хвора на самотність журналістка...» Щоб розкрити сутність власного буття та сприйняття-розуміння себе самої оповідачка-героїня поєднує кілька різнорівневих значень: тут і професія (*журналістка*), і сімейний статус та, мабуть, і відсутність душевних друзів (*самотність*), й аналітична оцінка (*хвора*). Отже, Пономаренко живописує дрібними роздільними мазками, які потім при читанні зливаються в цілісність. Там, «де іншим авторам потрібно було б сотню слів <...>, Л. Пономаренко обходиться кількома» [1, с. 5].

Оптичним ефектом, до якого так люблять вдаватися неоімпресіоністи-живописці, у словесному творі літераторки вважаємо Віктора. У нашому тлумаченні він – результат і наслідок взаємодії з іншими персонажами. Тобто він такий, яким його бачать, відчувають або сприймають інші, залежно від події, ситуації.

Узаємодія Віктор – головна героїня породжує кохання («...ми забували про алгебру, цілувалися і вискакували за поріг, під молодий сніг»), яке в дівчині переростає в ненависть («Я зненавиділа Віктора...»), але постійно живе в серці Віктора («Той <...>: Віктор помирав біля моїх ніг <...>, прошепотів адресу і попросив знайти тебе...»).

У сув'язі Віктор – тітка Варвара домінує остання: тітка тоді, двадцять років тому, не захистила кохання небоги й хлопця, тітка тепер боїться солдата, який «сюди щовечора приходив <...>»,

сам заходить <...>. І щоразу запитує» про племінницю, своє перше кохання.

Рівень Віктор – «Той <...> його ненароджений син» виступає своєрідним засобом наближення віїни до іншої території України та зближення реального й ірреального світів.

Важливу роль в оповіданні виконує лексика. За нашими спостереженнями, значна частина слів підпорядкована темі сучасної війни. Військову термінологію авторка вживає переважно у сфері повсякдення, побуту; саме це і надає таким словам увиразнення та експресивних властивостей: «кореспонденти, мов з кулемета, прострочують новини», «гуманітарка», «статус переселенців», «жоржини, мов бранці», «наші літаки», «строчила вірші», «на Сході йде ротація», «тітка воювалася з теслею» та ін.

Цікаво простежити формально-змістові аспекти слова «калаш» (калаш – вид автоматичної зброї; утворено від: автомат, розроблений Михайлом Калашниковим 1947 року і прийнятий на озброєння армією 1949-го): «Зайшов той, непроханий <...> поклав на столі біля себе „калаш”». Авторка взяла це слово в лапки, отже, підкреслила його ненормативність; вона ніби цитує військових, для яких така лексична одиниця – норма. Спираючись на теоретико-літературні праці (Василь Пахаренко, Марія Моклиця, Петро Білоус, Олександр Галич), зараховуємо вираз «калаш» до жаргонізмів, адже жаргонізми – це слова умовної мови, які найчастіше вживають представники певних верств населення чи певного субкультурного середовища.

Під пером Любові Пономаренко лексема «калаш» набуває нових «стандартів». Як видно з тексту, вживає її оповідачка-героїня, що дає основу для висновку про всюдисущість війни. Війна приносить у мирний світ не лише свою жорстокість, а й свою мову, яку переймають майже всі верстви населення. Також, на нашу думку, саме словом «калаш» письменниця співвіднесла непроханого гостя із сучасною війною, ідентифікувала його як «атовця».

Постійну інтригу твору тримають загадковий заголовок і несподівана кінцівка.

Заголовок можна тлумачити 1) «реально»: ненароджені – це «хлопчак», якого позбулася головна героїня, й інші такі діти; 2) «ірреально»: ненароджені, значить ті, хто не вмере, вони – вічні: «Я не народився, а отже, і вбити мене неможливо. Я – вічний солдат, от і все. Вічний». Кінцівки начебто й зовсім нема. Письменниця кличе мислити і фантазувати.

Отже, оповідання «Ненароджені» Любові Пономаренко – неоімпресіоністичний твір; воно подібне до мозаїки: складається з безлічі дрібних «мазків»; прикметне захопливим і оригінальним поворотом подій; відзначається символіко-психологічним письмом; має кілька часово-просторових вимірів; на рівні лексики пропонує відкриття не-

звичайного в нібито звичайному; інтригує загадковим заголовком і несподіваною кінцівкою.

Література

1. Кузьменко В. Неоімпресіоністична новелістика Любові Пономаренко: специфіка ідіостилію письменниці / Володимир Кузьменко // Українська мова і література в школах України. – 2015. – № 5. – С. 3–7.
2. Любов Пономаренко [Біографічні відомості] // Рідний край. – 2005. – № 2 (13). – С. 30.
3. Пономаренко Л. Синє яблуко для Ілонки / Любов Пономаренко – Львів : ЛА «Піраміда», 2012. – 196 с. – (Приватна колекція).
4. Стеценко В. Культура в термінах від «а» до «я». Культурологічна абетка : навч. посіб. для студ. і викл. університету / В. І. Стеценко. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. – 174 с.
5. Сучасні письменники України. Біобіографічний довідник / упоряд. Анатолій Гай. – К. : Культура, Біла Церква : Буква, 2011. – 587 с.

Vira Meleshko

THE WAR IN THE NEOIMPRESSIONIST'S INTERPRETATION: THE STORIES BY LUBOV PONOMARENKO

The article refers to a new work written by the famous writer, our compatriot Lubov Ponomarenko – the story “The Unborn”, which was published in the first circulation of the newspaper “Literary Ukraine” in 2015. The author of the research gives a brief summary about L. Ponomarenko as a famous artist who tends to neoimpressionistic manner of writing. The problem of neoimpressionism in L. Ponomarenko’s stories has been highlighted in the only one study so far and this study was partly referred to by the author of the article.

This research reveals the story “The Unborn” from the point of time-spatial dimension and the interactions between the characters. The author interprets the title of the story as well as the ending of “The Unborn” as the most complete evidence of the writer’s neoimpressionism.

Key words: *Lubov Ponomarenko, story, neoimpressionism, time-spatial dimension, vocabulary of the story.*

Вера Мелешко

ВОЙНА ГЛАЗАМИ НЕОИМПРЕССИОНИСТА: РАССКАЗЫ ЛЮБОВИ ПОНОМАРЕНКО

В статье говорится о новом произведении известной писательницы с Полтавщины Любови Пономаренко – рассказе «Нерожденные», напечатаном в первом номере газеты «Литературная Украина» за 2015 год. Автор исследования подает краткие ведомости о Л. Пономаренко как писательнице, которая работает в неоимпрессионистической манере. Проблеме неоимпрессионизма Л. Пономаренко посвящена только одна научная публикация, которая отчасти использована в статье. В предлагаемом исследовании рассказ «Нерожденные» проанализирован прежде всего с точки зрения его временно-пространственного измерения и взаимодействия между персонажами; отдельно изъяснено заглавие и финал сочинения как яркий пример неоимпрессионизма писательницы.

Ключевые слова: *Любовь Пономаренко, рассказ, неоимпрессионизм, временно-пространственное измерения, лексика произведения.*

Надійшла до редакції 06.04.2016 р.